

УДК 94(477.74-25):341.81

А. Малініна

ПРУССЬКИЙ КОНСУЛ В ОДЕСІ ЖАН (ІОАН) ВАЛЬБ

У статті розглядається діяльність Жана (Іоана) Вальба як прусського консула в Одесі в 1820-1825 роках, а також його роль як негоціанта та масона. На основі документів Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, а також додаткових історичних джерел уточнено обставини призначення та діяльності Вальба на посаді консула, особливості консульського діловодства, а також причини його відставки. Окрему увагу приділено участі Іоана Вальба в реконструкції міської інфраструктури та його діяльності як купця і члена кількох масонських лож. Внесок статті полягає у суттєвому доповненні історіографії питання відомостями про взаємодію іноземних консулів із міським середовищем Південної України першої половини XIX століття.

Ключові слова: Жан (Іоан) Вальб, Одеса, прусське консульство, масонство, торговельна діяльність, міська інфраструктура.

DOI 10.34079/2226-2830-2024-15-40-59-69

Впродовж 35 років, які передували Кримській війні, найважливішою зміною у зовнішній торгівлі Російської імперії було зростання ролі її портів на Чорному та Азовському морях, і зрозуміло, в першу чергу головного порту регіону - Одеси (Prygear, 1934, р. 214). Як складовою, так і чинником цього зростання було розширення мережі іноземних консульств, що спостерігалось у портових містах Півдня України (Лиман та Константінова, 2015а; 2015b; 2018а; 2018b; 2018с; 2020; Константінова, Лиман та Ігнатова, 2016; Лиман, Константінова та Данченко, 2017; Lyman and Konstantinova, 2016a; 2016b; 2020; 2021).

Праці, яка б комплексно висвітлювала питання діяльності прусських консулів в містах Південної України до сьогодні не існує. У той же час, ще в дореволюційні часи з'явилися дослідження, які висвітлюють загальні аспекти діяльності консульських установ Півдня (І. Блюнчлі, А. Вейнера, Д. Наумова та інші). За радянських часів окремі дослідження розкривали питання основ консульської служби в Російській імперії. В останні десятиліття інтерес до інституту консулів пожвавився. Поряд з роботами краєзнавчого характеру, з'явилися ґрунтовні дослідження Ігоря Лимана та Вікторії Константінової.

"Показово, що консульське представництво Пруссії в Одесі було створене саме на зорі цього 35-річчя, про яке Вернон Дж. Пуйєр писав як про визначальне в зміні ролі Одеси. Одним із перших за хронологією прусських консулів у цьому місті став купець Жан (Іоан) Вальб. З'ясування подробиць перебування Вальба на консульській посаді, базуючись передусім на документах Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (GSPK) (Берлін) і є метою нашої статті.

У справі «Консульство в Одесі. Том 1. Квітень 1814 – липень 1830» GSPK Вальб фігурує або виключно за прізвищем, або ж з ініціалами (G.G. Walb). У цій справі Вальб вперше згадується в листі, надісланому з Петербурга до Берліну 1 (13) січня 1819 р. (GSPK, 1814-1830, р. 50). Наступного разу він згадується у листі фон Бюлова до Міністерства закордонних справ Пруссії від 11 липня 1819 р. (щоправда, записаний як Walp), а згодом - у чернетці листа Міністерства закордонних справ від 26 липня 1819 р., адресованому до Одеси фон Гогелю – під адресатом у дужках там було зазначено:

«Culbildung von Consulate; Landry, Walb» (GSPK, 1814-1830, р. 60). Того ж дня Міністерство закордонних справ Пруссії склало і чернетку листа Міністру торгівлі Пруссії Гансу Графу фон Бюлову, і там знов фігурував Вальб (GSPK, pp. 63-64). Тоді ж було підготовлено і лист до надзвичайного посланця при дворі російського імператора в Петербурзі Фрідріха фон Шолера. Йому ж адресувалось і послання Міністерства закордонних справ Пруссії від 10 січня 1820 р., в якому знов фігурували Вальб, Гогель і Ландрі (GSPK, 1814-1830, р. 71).

24 квітня (6 травня) 1820 р. з Петербурга до Міністерства у Берліні був надісланий доволі розлогий лист щодо консульства в Одесі і все тих же Вальба, Гогеля і Ландрі. Фігурував там і А. Архузен (Arhusen) у Одесі, який, згідно з базою даних «Erik-Amburger-Datenbank. Ausländer im vorrevolutionären Russland», у 1817 р. був купцем у Петербурзі і того ж року перебрався до Одеси, де 10 років був маклером (Erik-Amburger-Datenbank, n.d.). Тут же були наведені деякі відомості, про «Walb & Co», а також про «Rey Revilliod & Co» та «Forhegger & Co». На наступному аркуші справи подані вже більш докладні дані по кожній з цих фірм (GSPK, 1814-1830, pp. 76-77).

Після отримання послання з Петербургу Міністерство закордонних справ Пруссії 5 червня звернулось із піднятих там питань до Ганса Графа фон Бюлова (GSPK, 1814-1830, р. 78). У берлінських же листах від 14 і 23 червня у зв'язку з питанням про консульство в Одесі вже йшлося виключно про купця Вальба. В контексті все тієї ж процедури призначення Вальба на консульську посаду в Одесі Міністерство закордонних справ Пруссії 26 червня 1820 р. підготувало лист, який починався згадкою про призначення консулом в Одесі 31 грудня 1818 р. купця фон Гогеля.

Нарешті, 26 червня 1820 р. у Берліні був заповнений бланк зі стандартним текстом щодо призначення прусського консульського представника: у друкований бланк були вписані місце і дата підписання, місто призначення – Одеса, а також дані про призначеного – «G.G. Walb» (GSPK, 1814-1830, pp. 83).

6 липня у Міністерстві закордонних справ Пруссії був складений лист на ім'я Вальба в Одесу (причому адресат все ще ідентифікувався як купець, а не як консул), де перелічувались видані офіційним Берліном циркулярні розпорядження від 30 січня 1815, 4 лютого, 22 і 23 серпня 1816, 14 листопада і 31 грудня 1818 р. Того ж 6 липня 1820 р. Міністерство підготувало і листи з приводу призначення Вальба, адресовані фон Шолеру та фон Бюлову.

Посол у Петербурзі відповів на відповідний лист Міністра закордонних справ Пруссії Крістіана Гюнтера фон Бернсторфа від 6 липня 1820 р. тільки 29 січня (10 лютого) наступного року. Втім, це не означало ігнорування: потрібний з його боку хід справі посол дав ще у серпні 1820 р., і ось тепер міг повідомити Берліну про щойно отриману від Сенату новину щодо питання затвердження Вальба на посаді прусського консула в Одесі.

Крім цього листа прусського посла в Петербурзі, зареєстрованого в Берліні 27 лютого, у справі «Консульство в Одесі. Том 1. Квітень 1814 - липень 1830» відклався ще тільки 1 документ за 1821 р. - датований 6 (18) травня лист Вальба з Одеси до його керівника в Берліні, на початку якого він і згадує лист від 6 липня 1820 р. Під підписом Вальба на цьому звіті значиться: «королівський консул» (GSPK, 1814-1830, pp. 87-88).

Наступний, ще докладніший звіт про стан торгівлі та судноплавства, консул Вальб також адресував персонально Міністру закордонних справ. Цей звіт було складено в Одесі 10 (22) січня 1822 р. і зареєстровано в Берліні 12 лютого (GSPK, 1814-1830, pp. 90-92).

12 (24) травня 1822 р. Вальб писав вже до Міністерства торгівлі (на самому документі дата значиться як «12/26 травня», але в подальшому листуванні недоречність

виправлена). З приводу листа Вальба керівник цього Міністерства 26 червня звернувся до фон Бернсторфа, наслідком чого стала підготовка Міністерством закордонних справ Пруссії 13 липня 1822 р. чернеток листів до фон Шолера у Петербург і фон Бюлова у Берлін (GSPK, 1814-1830, pp. 92-94).

22 липня 1822 р. фон Шолер повідомив з Петербурга важливу новину щодо підписання російським імператором іменного указу про нові правила порто-франко в місті Одесі. До Берліна була надісланий і аркуш виданого в Петербурзі франкомовного «Le Conservateur Impartial» № 54 від 7 (19) липня, де було вміщено текст імператорського указу (щоправда, в друкованій публікації дата підписання Олександром I помилково була зазначена як 9 липня, тож місяць був закреслений чорнилами і замість нього написаний червень). Важливий як для Одеси, так і для пруської торгівлі документ починався відсилкою до Маніфесту від 16 квітня 1817 р. про «дарування» порту і місту Одеса права на вільну торгівлю і констатацією, що імператор «із задоволенням бачив щасливі плоди цієї постанови в розширенні одеської торгівлі примноженням предметів вивозу вітчизняної промисловості і в зростанні населення міста Одеси».

Разом із тим, було заявлено про виявлення низки «незручностей» при запровадженні порто-франко, пов'язані з тим, що привезені в Одесу товари «легко могли безмитно вливатись у державу на шкоду мануфактурної промисловості і правильної торгівлі, і в збиток казні». Тому імператор 1 червня 1821 р. затвердив доповідь Міністра фінансів, якою пропонувалось скоротити лінію порто-франко, обкласти певним митом товари, що доставлялись до Одеси, і через це постійно мати відомості про обсяги цих товарів. Тепер же Олександр I наказував перенести лінію порто-франко на кордони міста так, щоб Молдаванка та Пересип залишались поза нею; влаштувати по лінії рів і вал, а також 2 будинки застав і 6 будинки об'їзників. Передбачалось влаштування магазину для складування товарів, «за які власники не заплатять ще встановленого на користь міста Одеси мита». Незалежно від того, вивозяться привезені до Одеси товари з міста чи ні, 1/5 мита, передбачено тарифом, мала сплачуватись на користь міста. При перетинанні ж лінії порто-франко передбачалось стягнення решти 4/5 митної суми. Розписувались заходи з обліку товарів, що ввозились, у карантині та митниці. В окремому пункті йшлося про товари, вивіз яких за лінію порто-франко заборонявся, а також про товари, які взагалі заборонялось ввозити до міста. Товари, які зберігались в магазині порто-франко, могли продаватись купцями за кордон морем без додаткової сплати мита. Як могли експортуватись морем без додаткової плати і ті товари, за які вже було сплачено 1/5 на користь Одеси. Регламентувались правила перетину лінії порто-франко, включно із заборобою вивозу з Одеси як нових, так і вживаних іноземних товарів «колоністам, селянам, міщанам, євреям і взагалі людям інших станів, які не користуються законним правом торгівлі». З іншого боку, дозволялось вільне і безмитне ввезення в Одесу товарів вітчизняного виробництва і таке ж вивезення їх з міста на територію Російської імперії.

У франкомовному друкованому тексті імператорського указу від 9 червня 1822 р. червоним олівцем були підкреслені слова «передмістя Молдаванка» (в пункті 1), «п'ята частина» (в пункті 3) і фрази в пункті 8, які стосувались доручення митному і місцевому керівництву стеження за дотриманням правил щодо заборони провозу товарів через лінію порто-франко, а також про товари, які взагалі заборонялось ввозити до Одеси, а саме сілі, залізних, столярних, чавунних виробів, хлібного вина, хлібної подвійної, підсолоджених і зі спеціями горілок, вейнових лікерів, рому та можжевельового вина (GSPK, 1814-1830, p. 96).

15 серпня 1822 р. Міністерство закордонних справ Пруссії повідомило про указ російського імператора від 9 червня 1822 р. щодо нових правил порто-франко в місті Одесі фон Бюлову (GSPK, 1814-1830, p. 97). Фон Бюлов відповів фон Бернсторфу 26

серпня (GSPK, 1814-1830, р.98). Тей лист став останнім з 9 документів за 1822 р., що відклались у справі «Консульство в Одесі. Том 1. Квітень 1814 – липень 1830».

Як і в 2 попередні роки, королівський консул Вальб 4 (16) лютого 1823 р. написав листа на ім'я Міністра, давши докладний звіт про торгівлю і рух суден при Одеському порті за 1822 р. До звіту були додані відсутні за попередні роки таблиці з даними про види і обсяги привезених та вивезених з Одеси товарів; про кількість суден за приналежністю їхніх прапорів і за державами, з портів яких вони прибули чи до портів яких вийшли з Одеси (при цьому жодне судно не йшло під прапором Пруссії, так само як не фігурували тут і пруські порти); про ціни на різні види товарів у березні, липні та листопаді; про коливання курсу рубля (в асегнаціях) у ці ж місяці у Відні та Аугсбурзі, Генії, Парижі та Лондоні; про коливання в ті ж місяці курсів іспанського піастру, голландського дукату і срібного рубля (GSPK, 1814-1830, pp. 100-103). Про цей звіт Міністерство закордонних справ 24 березня повідомило фон Бюлову (GSPK, 1814-1830, р. 104). Той відповів фон Бернсторфу 23 квітня (GSPK, 1814-1830, р. 105). Цим і вичерпуються документи, що відклались у справі за 1823 р.

Черговий докладний річний звіт був складений Вальбом у Одесі 4 (16) січня 1824 р. До нього вже не додавались всі таблиці, аналогічні наданим у 1823 р., а в друкований франкомовний бланк з написом «Walb & Compie» були вписані обмінні курси у Відні, Ліворно, Генуї, Парижі, Марселі і Лондоні, а щодо Петербурга позначено «1% perte»; курси іспанського піастра, голландського дукату та срібного рубля; ціни на деякі види продуктів; наведені фракції щодо Константинополя, Генуї та Марселя (дані по Ліворно, Барселоні та Трієсту були пропущені); вартість перевезення товарів сухопутними шляхами (Москва та Броди); вартість страхування (Константинополь і Таганрог) (GSPK, 1814-1830, pp. 106-108).

Таблиці ж зі статистикою 1823 р. суден за прапорами, портами прибуття і відправлення (знов при відсутності пруських прапорів і портів) Вальб надіслав до Берліну при своєму звіті, складеному в Одесі 18 (30) березня 1824 р. (GSPK, 1814-1830, pp. 110-113).

Наступним аркушем справи став складений 15 (27) травня 1825 р. у Петербурзі Кюстером (Küster) та надісланий на адресу Міністерства закордонних справ Пруссії документ, яким повідомлялось про лист Пауля Дірова (Paul Dirow) (GSPK, 1814-1830, р. 114), який тут же подавався у копії. Франкомовний лист Дірова був складений у Петербурзі за день до того, 14 травня 1825 р. Там йшлося про те, що Новоросійський та Бессарабський генерал-губернатор просить повідомити імператорському міністерству, що «одеський купець Вальб, який проживає в цьому місті в якості консула Пруссії, нещодавно оголосив про банкрутство». Дюров писав, що хоча він не знає причин та наслідків, з якими пов'язане це банкрутство, він вважає за потрібне поділитись цією інформацією з Кюстером (GSPK, 1814-1830, р. 115).

У Міністерстві в Берліні обидва листи були отримані 5 вересня, а за 3 дні Міністерство проінформувало про їхній зміст фон Бюлова. Той відповів фон Бернсторфу 16 червня (GSPK, 1814-1830, pp. 116-117). 19 ж липня 1825 р. Міністерство закордонних справ підготувало листи з приводу обставин, що змінились через банкрутство Вальба, адресовані самому Вальбу в Одесу і Кюстеру в Петербург (GSPK, 1814-1830, р. 118). Кюстер відповів Міністерству 27 серпня (8 вересня), те направило до Петербурга черговий лист з приводу Вальба 23 вересня. Кюстер в черговий раз написав до Берліна, поставивши дату 26 листопада (8 грудня). Що стосується Вальба, то він, відповідаючи на лист від 19 липня, написав Міністру закордонних справ лише 27 листопада (8 грудня) (GSPK, 1814-1830, р. 118). Наступним же документом справи логічно став повернений

до Міністерства закордонних справ оригінал документу від 26 червня 1820 р. про призначення Вальба пруським консулом у Одесі (GSPK, 1814-1830, pp. 124-125).

Далі ж у справі «Консульство в Одесі. Том 1. Квітень 1814 – липень 1830» підшиті вже документи, які стосуються Вальтера, хоча в кількох з них і фігурує ім'я вже колишнього консула Вальба.

Про те, що після завершення виконання консульських повноважень Вальб ще продовжував мешкати в Одесі, свідчить надісланий ним звіт до Міністра у Берлін лист від 15 (27) березня 1827 р. щодо залагодження старих фінансових питань. З приводу цього листа Вальба Міністерство закордонних справ Пруссії звернулось до Дюссельдорфа 14 квітня 1827 р. (GSPK, 1814-1830, pp. 137,139). У продовження цього листування у Дюссельдорфі був складений лист до Берліна від 21 травня, а Берлін відреагував листами до Legationskasse і самого Вальба 7 червня того ж 1827 р.

У переліку 16 дат, які є на обкладинці справи «Консульство в Одесі. Том 1. Квітень 1814 – липень 1830», перед закресленою значиться «7 січня 1830. Вальб (G.G. Walb)». Втім, у справі такий документ не підшитий.

Згадки про пруського консула в Одесі Вальба виявлено й у інших джерелах.

Зокрема, у Рукописному відділі Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника зберігся й лист мандрівника, орієнталіста, картографа, поета, музиканта і перекладача Вацлава Жевуського (1785-1831) до австрійського консула в Алеппо, датований 11 лютого 1821 р. Причиною появи цього листа стало те, що поки Жевуський подорожував, його маєтки на території України, у тому числі і нерухомість в Одесі, привласнені його матір'ю, прийшли в занепад. Тож Жевуський просив австрійського консула передати в руки пруського консула в Одесі Вальба інструкції та оригінали документів на його одеський будинок (Матвішин, 2020).

Саме як пруського консула згадує Вальба Джон Мур, який у 1824 р. здійснив подорож зі Лондона до Одеси, а в 1833 р. опублікував у Парижі книгу про цю подорож. Між іншим, під час цієї подорожі Джон Мур проїздив і через Гессен-Кассель - батьківщину Вальба (Moore, 1833, p. 21). В листі ж, написаному на зворотному шляху з Одеси, у Відні 12 грудня 1824 р., Джон Мур записав так: «Мій шановний друг пан Вальб, пруський консул у Одесі, який чув, як я висловлював велике бажання побачити сина Наполеона, був ласкавий дати мені рекомендаційного листа на ім'я його губернатора М. Форесті. Цей джентльмен прийняв мене дуже чемно». Далі ж Мур докладно описав, як Форесті познайомив його у Відні з 13-річним герцогом Рейхштадським – сином Наполеона Бонапарта Наполеоном II (Наполеоном Франсуа Жозефом Шарлем Бонапартом) (Moore, 1833, pp. 233-242).

В плані вивченості подробиць біографії Вальба доволі показовим є текст щодо нього, вміщений до видання 1997 р. «Історія масонства в Україні: інформаційно-довідковий словник»: «Вальб – купець. Належав до однієї з одеських лож. Детальна біографічна інформація відсутня» (Крижановська, 1997, с.44). Ще тривалий час після того найдокладніша стаття про Вальба містила лише 4 неповні строчки: «Вальб, Жан (Іоан) (бл. 1769 р. – ?), купець. Народився в м. Кассель, столиці курфюршества Гессен-Кассель. Протестант. Одеський купець 1 гільдії. Дата ініціації невідома. 5°. Працював у ложах «Три Царства Природи», «Понт Евксинський» (Серков, 2018, с. 186). І тільки у 2020-2021 рр. про Вальба, як і про інших пруських консулів регіону, докладніше написали І. Лиман та В. Константінова (Лиман та Константінова, 2020).

Цікаво, що у двомовному тексті виставки «Причорноморські німці: життя і діяльність в Одесі та регіоні», підготовленої у 1994 р. до відзначення 200-річчя імперської Одеси, в німецькомовній частині повідомлялось, що «при Рішельє були засновані перші німецькі торгові доми: Штігліца-Бернгарда (1805 р.), Гюберта, Вальба,

Полнера (1808 р.), Белліно-Фендеріха (1810 р.)», тоді як у російськомовній частині йшлося про «Гюберта Вальба» (Plesskaja and Serpnjak, n.d.).

Вальб був помітною фігурою в масонському русі в Одесі. Як і його попередник на консульській посаді, Є. Гогель, Вальб був членом масонської ложі «Понт Евксинський»: Ж. Вальб міститься в переліку членів цієї ложі в статті «Понт Евксинський» («Du Pont Euxin») видання «Проект «Україна». Архітектори, виконробі, робітники» (Карпачев, Савченко та Серков, 2018, с. 50), а в дослідженні Олега Губаря фігурує Вальб (де його прізвище просто наводиться в списку членів ложі, без зазначення статусу та імені) (Губарь, 2018, с. 40).

Згідно з В. Файтельбергом-Бланком і В. Савченком, Вальб мав 5-й ступінь посвяти в масонство (Файтельберг-Бланк та Савченко, 2006). Називаючи Валаба в списку членів ложі «Три царства природи» («Друзі Природи»), Савченко не згадує, що Вальб був пруським консулом у Одесі.

Олег Губарь у дослідженні «Путеводитель по пушкинской Одессе» згадує, що Іван Вальб разом із Яковом Россі у 1821-1823 рр. був підрядником з добудови правого крила та інших складових міського штипалю на вул. Херсонській у Одесі. При цьому Вальб і Россі дотримувались первинного плану Тома де Томона. Пушкін же багаторазово в'їжджав і виїжджав з міста саме Херсонською вулицею, тож бачив «цю колосальну будівлю в завершеному вигляді, на стадії енергійної експлуатації» (Губарь, 2016, с. 14).

Після того, як 2 червня 1824 р. генерал-губернатор М.С. Воронцов затвердив проект влаштування шосе по Дерибасівській (Рибасівській) і призначені торги на підряд нікого не привабили, Іван Вальб прийшов до Одеського будівельного комітету і запропонував свої послуги. Він визвався провести необхідні роботи за 3 місяці і 22500 рублів. Пропозиція Вальба була прийнята, з умовою, що будуть замощені і з'їзди у двори, а на замощення буде використаний камінь диکار «з породи червоного або чорнуватого..., твердий, важкий, при розломі гострий і блискучий» (Губарь, 2011, с. 32-33). Тож замощена Дерибасівська є у тому числі і своєрідним пам'ятником пруському консулу в Одесі.

Вальб був і підрядником з перебудови фронтона і брандмауера так званого «питейного підвалу» - відкупного закладу, де робились оптові закупівлі. Підвал знаходився на місці теперішньої Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова. У грудні 1824 р. в журналі засідань Одеського будівельного комітету було зафіксовано, що старий фронтон упав, а оскільки австрійський консул фон Том, який був власником суміжного флігеля, наростив стіни останнього, то існувала небезпека пожежі через викиди з наявних там димарів. Тож після обстеження споруди підполковником Кругом і архітектором Франческо Фраполлі Вальб як підрядник і отримав необхідні вказівки щодо перебудови (Губарь, 2015, с. 30-31).

Про подальшу долю Вальба після залишення ним посади пруського консула в Одесі можна судити зі згадки в статті «Одесского вестника» за 1845 р., автор якої писав так: «Знаю, інші скажуть: до чого саме ім'я, походження російське, коли в числі негоціантів, які вели заморську торгівлю, знаходиться багато таких, які хоча і не носять російського імені, не менше того все-таки російські піддані, отже люди осілі і такі, що міцно притулилися на землі нашій, тому чи корінні росіяни, чи іноземці, для Одеси все одно? Ні, не все одно, відповім я: наш брат русак не може і не захоче залишити назавжди батьківщину, а чужинець, збагатившись у нас і сказавши нам спасибі за хліб за сіль, має повне право виїхати з Росії зі своїм капіталом, у чому і закон йому не перешкоджає. Скільки того було прикладів у нас: п[ани] Вольтер, один з перших тутешніх негоціантів, Бульке, Понціо, Вальб, Сарторіо, Пуль попрощалися з нами назавжди, а хто поручиться за інших?» (Д.К., 1845). Отже, судячи з цієї статті, Вальб залишив Російську імперію і

повернувся за кордон. Автор цієї статті пам'ятав про Вальба, оскільки вже давно жив у Одесі і теж займався закордонною торгівлею. Аналізуючи цю статтю «Одесского вестника», Тарас Гончарук навів вищезгадану цитату в підтвердження своєї думки, що для автора статті, який наголошував «на небезпеці втечі зароблених на одеській торгівлі капіталів за кордон», «російське підданство вказаних іноземців не мало тут визначального значення» (Гончарук, 2019, с. 114). Іншими словами, Вальб мав російське підданство.

Висновки. Документи Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz в Берліні дали можливість не тільки конкретизувати подробиці діяльності Жана (Іоана) Вальба на посту консула Пруссії в Одесі та з'ясувати подробиці діловодства цього консульства, а і доповнити наявні в історіографії дані щодо одеського купця Вальба. Уточнено, що Жана (Іоана) Вальба було призначено на консульську посаду 26 червня (6 липня) 1820 р., а затверджено на цій посаді 29 січня (10 лютого) 1821 р. Залишив же цей пост Вальба у 1825 р., що напряду пов'язувалось з його банкрутством.

Бібліографічний список

- Гончарук, Т. 2019. Стаття на шпальтах «Одесского вестника» про шкідливість панування іноземців в зовнішній торгівлі Одеси». *Південний захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах*, 26, с. 110-117.
- Губарь, О. 2011. Функции Одесского строительного комитета в контексте истории градостроительства Одессы. *Одесский альманах «Дерибасовская-Ришельевская»*, 47, с. 32-33.
- Губарь, О. 2015. Функции Одесского строительного комитета в контексте истории градостроительства Одессы. *Одесский альманах «Дерибасовская-Ришельевская»*, 62, с. 30-31.
- Губарь, О. 2016. Путеводитель по пушкинской Одессе. *Одесский альманах «Дерибасовская-Ришельевская»*, 64, с. 6-38.
- Губарь, О. 2018. Путеводитель по пушкинской Одессе. *Одесский альманах «Дерибасовская-Ришельевская»*, 72, с. 14-46.
- Д.К. 1845. О торговом сословии Одессы, особенно русском. *Одесский Вестник*, 25.IV.
- Карпачев, С., Савченко, В. та Серков, А. 2018. Понт Евксинський (Du Pont Euxin). В: Д.Б. Яневский, ред. *Проект «Украина». Архитекторы, прорабы, работники, А-Г.* Харьков: Фолио. с. 50.
- Константинова, В., Лиман, І. та Ігнатова, А. 2016. *Європейське спрямування Північного Приазов'я в імперську добу: британські консульські рапорти про італійське судноплавство.* Бердянськ: ФО-П Ткачук О.В.
- Крижановська, О.О. 1997. *Історія масонства в Україні: інформаційно-довідковий словник.* Київ: Національна академія наук України, Інститут історії України.
- Лиман, І. та Константинова, В. 2015а. Британський консул у Бердянську Вільям Георг Вагстаф. *Scriptorium nostrum*, 3, с. 72-90.
- Лиман, І. та Константинова, В. 2015б. На захисті інтересів Великої Британії у Північному Приазов'ї: консул Джеймс Ернест Наполеон Зораб. *Історія торгівлі, податків та мита*, 2, с. 139-156.
- Лиман, І. та Константинова, В. 2018а. *Німецькі консули в Північному Приазов'ї.* Дніпро: ЛПРА.
- Лиман, І. та Константинова, В. 2018б. З'єднуючи Британську, Російську і Німецьку імперії: родина британського віце-консула Джона Грієвза в авангарді модернізації на Півдні України. *Україна модерна*, 25, с. 194-222.

- Лиман, І. та Константінова, В. 2018с. *Український Південь очима консулів Британської імперії 19 - початку 20 ст. Том 1: Британські консули в портовому місті Бердянську*. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського Національної Академії Наук України.
- Лиман, І. та Константінова, В. 2020. *Грецька громада та консули Греції у Бердянську XIX - початку XX століття*. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні.
- Лиман, І., Константінова, В. та Данченко, Є. 2017. *Британський консул і промисловець Джон Грієвз*. Бердянськ: Видавець Ткачук О.В.
- Матвійшин, Я., 2020. Давня Туреччина за матеріалами Людвіка Набеляка, Вацлава Жевуського, Казимира Тишковського та Григорія Волконського. *Academia.edu* [онлайн]. Доступно: <https://www.academia.edu/34723751/Matviji%C5%9Dyn_Jaroslav._TURKA_IMPERIO_la%C3%B9_materialoj_de_L.NABIELAK_W._RZEWUSKI-emir_%D0%9A._TYSZKOWSKI_kaj_H.VOLKONSKYJ..docx> [Дата звернення 29 квітня 2020].
- Серков, А. 2018. Вальб, Жан (Иоанн). В: Д.Б. Яневский, ред. *Проект «Украина». Архитекторы, прорабы, работники, А-Г*. Харьков: Фолио. с. 186.
- Файтельберг-Бланк, В. та Савченко, В. 2006. Масоны в Одессе в XIX-XX столетии. *Порто-франко* [онлайн]. Доступ: <http://porto-fr.odessa.ua/index.php?art_num=art033&year=2006&nnumb=22>. [Дата звернення 29 квітня 2020].
- Erik-Amburger-Datenbank, n.d. Ausländer im vorrevolutionären Russland. *Leibniz-Instituts für Ost- und Südosteuropaforschung* [online]. Available at: <<https://amburger.ios-regensburg.de/?id=4962>> [Accessed 31 March 2020].
- Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (GSPK). III. HA MdA, II Nr. 429: Konsulat in Odessa, Bd. 1. Apr. 1814 - Juni 1830.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2016a. British vice-consul in Berdyansk John Edward Greaves. *Scriptorium nostrum*, 2(5), pp. 86-108.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2016b. William George Wagstaff - British consul, responsible for Ekaterinoslav Province and ports of the Sea of Azov. *Istoriia i kultura Prydniprovia: Nevidomi ta malovidomi storinky*, 12, pp. 57-62.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2017. British Consul in Berdyansk Cumberbatch, great-greatgrandfather of modern Sherlock Holmes. *Scriptorium nostrum*, 2(8), pp. 195-202.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2019. British consulates in port cities of the Northern Black Sea and Azov Region of the second half of the 19th - early 20th centuries. *East European Historical Bulletin*, 12, pp. 44-53. DOI: 10.24919/2519-058x.12.178904.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2020. Prussian consuls on the Southern Ukrainian frontier in the 19th century". *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi The Journal of Southeastern European Studies*, 35, pp. 145-173. DOI: 10.26650/gaad.794409.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2021. Network formation of the Prussian Consular Offices in Ukrainian lands in the 19th century: Case study of the port city of Kerch. *East European Historical Bulletin*, 18, pp. 45-55. DOI: 10.24919/2519-058X.18.226514.
- Moore, J. 1833. *A journey from London to Odessa, with notices of New Russia, etc.* Paris: Author and Messr. And W. Galignani.
- Plesskaja, E. and Cernjak, D., n.d. Geschichte und wirken der Deutschen in Odessa und im Schwarzmeergebiet. Eine Ausstellung zur 200-Jahr-Feier der Stadt Odessa. Odessa-1994. *Sobor* [online]. Available at: <<http://co6op.narod.ru/txt/odessa/dutch.html>> [Accessed 29 April 2020].

Puryear, V.J. 1934. Odessa: Its rise and international importance, 1815-50. *Pacific Historical Review*, 3(2), pp. 192-215.

References

- Honcharuk, T. 2019. Stattia na shpaltakh "Odesskoho vestnyka" pro shkidlyvist panuvannia inozemtsiv v zovnishnii torhivli Odesy [An article in the Odesskiy Vestnik about the harmfulness of foreigners' dominance in Odesa's foreign trade]. *Pivdenniy zakhid. Odesyuka. Istoryko-kraieznavchyy naukovyy almanakh*, 26, pp. 110-117.
- Hubar, O. 2011. Funktsyy Odesskoho stroytelnoho komyteta v kontekste ystoryy hradostroytelstva Odessy [Functions of the Odessa Construction Committee in the context of Odessa's urban planning history]. *Odesskiy almanakh "Derybasovskaia-Ryshelevskaia"*, 47, pp. 32-33.
- Hubar, O. 2015. Funktsyy Odesskoho stroytelnoho komyteta v kontekste ystoryy hradostroytelstva Odessy [Functions of the Odessa Construction Committee in the context of Odessa's urban planning history]. *Odesskiy almanakh "Derybasovskaia-Ryshelevskaia"*, 62, pp. 30-31.
- Hubar, O. 2016. Putevodytel po pushkynskoi Odesse [Guide to Pushkin's Odessa]. *Odesskiy almanakh "Derybasovskaia-Ryshelevskaia"*, 64, pp. 6-38.
- Hubar, O. 2018. Putevodytel po pushkynskoi Odesse [Guide to Pushkin's Odessa]. *Odesskiy almanakh "Derybasovskaia-Ryshelevskaia"*, 72, pp. 14-46.
- D.K. 1845. O torhovom soslovyy Odessy, osobenno russkom [About the merchant class of Odessa, especially the Russians]. *Odesskiy Vestnyk*, 25.IV.
- Karpachev, S., Savchenko, V. and Serkov, A. 2018. Pont Evksynskiy (Du Pont Euxin). In: D.B. Yanevskiy, ed. *Proekt «Ukrayna». Arkhytektory, proraby, rabotnyky, A-H [Project Ukraine. Architects, foremen, workers, A-H]*. Kharkov: Folyo. p. 50.
- Konstantinova, V., Lyman, I. and Ihnatova, A. 2016. *Yevropeiske spriamuvannia Pivnichnoho Pryazovia v impersku dobu: brytanski konsulski raporty pro italiiske sudnoplavstvo [The European orientation of the Northern Azov Sea Region in the Imperial Era: British consular reports on italian shipping]*. Berdiansk: FO-P Tkachuk O.V.
- Kryzhanovska, O.O. 1997. *Istoriia masonstva v Ukraini: informatsiino-dovidkovyi slovnyk [The history of Masons in Ukraine: An information and reference dictionary]*. Kyiv: Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2015a. Brytanskyy konsul u Berdiansku Viliam Heorh Vahstaf [British Consul in Berdyansk, William George Wagstaff]. *Scriptorium nostrum*, 3, pp. 72-90.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2015b. Na zakhysti interesiv Velykoi Brytanii u Pivnichnomu Pryazovi: konsul Dzheims Ernest Napoleon Zorab [Defending the interests of Great Britain in the Northern Azov Sea: Consul James Ernest Napoleon Zorab]. *Istoriia torhivli, podatkov ta myta*, 2, pp. 139-156.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2018a. *Nimetski konsuly v Pivnichnomu Pryazovi [German consuls in Northern Pryazovia]*. Dnipro: LIRA.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2018b. *Ukrainskyi Pivden ochyma konsuliv Brytanskoi imperii 19 - pochatku 20 st. Tom 1: Brytanski konsuly v portovomu misti Berdiansku [The Ukrainian South through the Eyes of the British Consuls of the 19th and Early 20th Centuries Volume 1: British Consuls in the Port City of Berdyansk]*. Kyiv: Instytut ukrainskoi arkhohrafii ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevskoho Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2018c. Ziednuichy Brytansku, Rosiisku i Nimetsku imperii: rodyna brytanskoho vitse-konsula Dzjhona Griieva v avanhardi modernizatsii na Pivdni

- Ukrainy [Connecting the British, Russian and German Empires: the family of British Vice-Consul John Grieves at the forefront of modernisation in southern Ukraine]. *Ukraina moderna*, 25, pp. 194-222.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2020. *Hretska hromada ta konsuly Hretsii u Berdiansku XIX - pochatku XX stolittia* [Greek community and Greek consuls in Berdyansk in the nineteenth and early twentieth centuries]. Melitopol: Vydavnychiy budynok Melitopolskoi miskoi drukarni.
- Lyman, I., Konstantinova, V., and Danchenko, Ye. 2017. *Brytanskyi konsul i promyslovets Dzhon Hriievz* [British consul and industrialist John Grieves]. Berdiansk: Vydavets Tkachuk O.V.
- Matviishyn, Ya., 2020. Davnia Turechchyna za materialamy Liudvika Nabieliaka, Vatslava Zhevuskoho, Kazymyra Tyshkovskoho ta Hryhorii Volkonskoho [Ancient Turkey, based on materials by Ludwik Nabieliak, Waclaw Żewuski, Kazimierz Tyszkowski and Hryhorii Wolkonski]. *Academia.edu* [online]. Available at: <https://www.academia.edu/34723751/Matviji%C5%9Dyn_Jaroslav._TURKA_IMPERIO_la%C3%B9_materialoj_de_L.NABIELAK_W._RZEWUSKI-emir_%D0%9A._TYSZKOWSKI_kaj_H.VOLKONSKYJ..docx> [Accessed 29 April 2020].
- Serkov, A. 2018. Valb, Zhan (Yoann). V: D.B. Yanevskyi, red. *Proekt «Ukrayna». Arkhytektory, proraby, rabotnyky, A-H* [Project Ukraine. Architects, foremen, workers, A-H]. Kharkov: Folyo. p. 186.
- Faitelberh-Blank, V. ta Savchenko, V. 2006. Masony v Odesse v XIX-XX stoletii [Masons in Odessa in the XIX-XX century]. *Porto-franko* [online]. Available at: <http://porto-fr.odessa.ua/index.php?art_num=art033&year=2006&numb=22>. [Accessed 29 April 2020].
- Erik-Amburger-Datenbank, n.d. Ausländer im vorrevolutionären Russland. *Leibniz-Instituts für Ost- und Südosteuropaforschung* [online]. Available at: <<https://amburger.ios-regensburg.de/?id=4962>> [Accessed 31 March 2020].
- Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (GSPK). III. HA MdA, II Nr. 429: Konsulat in Odessa, Bd. 1. Apr. 1814 - Juni 1830.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2016a. British vice-consul in Berdyansk John Edward Greaves. *Scriptorium nostrum*, 2(5), pp. 86-108.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2016b. William George Wagstaff - British consul, responsible for Ekaterinoslav Province and ports of the Sea of Azov. *Istoriia i kultura Prydniprov'ia: Nevidomi ta malovidomi storinky*, 12, pp. 57-62.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2017. British Consul in Berdyansk Cumberbatch, great-greatgrandfather of modern Sherlock Holmes. *Scriptorium nostrum*, 2(8), pp. 195-202.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2019. British consulates in port cities of the Northern Black Sea and Azov Region of the second half of the 19th - early 20th centuries. *East European Historical Bulletin*, 12, pp. 44-53. DOI: 10.24919/2519-058x.12.178904.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2020. Prussian consuls on the Southern Ukrainian frontier in the 19th century". *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi The Journal of Southeastern European Studies*, 35, pp. 145-173. DOI: 10.26650/gaad.794409.
- Lyman, I. and Konstantinova, V. 2021. Network formation of the Prussian Consular Offices in Ukrainian lands in the 19th century: Case study of the port city of Kerch. *East European Historical Bulletin*, 18, pp. 45-55. DOI: 10.24919/2519-058X.18.226514.
- Moore, J. 1833. *A journey from London to Odessa, with notices of New Russia, etc.* Paris: Author and Messr. And W. Galignani.

- Plesskaja, E. and Cerpnjak, D., n.d. Geschichte und wirken der Deutschen in Odessa und im Schwarzmeergebiet. Eine Ausstellung zur 200-Jahr-Feier der Stadt Odessa. Odessa-1994. *Sobor* [online]. Available at: <<http://co6op.narod.ru/txt/odessa/dutch.html>> [Accessed 29 April 2020].
- Puryear, V.J. 1934. Odessa: Its rise and international importance, 1815-50. *Pacific Historical Review*, 3(2), pp. 192-215.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2024 р.

A. Malinina

PRUSSIAN CONSUL IN ODESA, JEAN (JOHANN) WALB

The article examines the activities of Jean (Ioan) Walb as the Prussian consul in Odessa during the years 1820-1825, with a focus on his roles as a negotiant and a Freemason. Based on documents of the Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz and other historical sources, the study clarifies the circumstances surrounding Walb's appointment and service as a consul, detailing the peculiarities of consular record-keeping and the reasons for his resignation. Particular attention is given to Walb's involvement in the reconstruction of urban infrastructure in Odessa and his contributions as a merchant and a member of several Masonic lodges. This research significantly enriches the historiography of foreign consuls' interactions with the urban environment of Southern Ukraine in the first half of the 19th century. By exploring Walb's multifaceted activities, the article provides new insights into the intersection of diplomacy, commerce, and social networks in a key Black Sea port city during this period.

Keywords: Jean (Ioan) Walb, Odessa, Prussian consulate, Freemasonry, trade activities, urban infrastructure, 19th century.